Пуковник др Борислав Гроздић,

Снимила Душка СТЕФАНОВИЋ

Кад засија унутрашње

Полагање живота зарад некога није највећа жртва, већ ризик да и „душу изгубимо у вечном животу". Зато је жртва војника хришћанина, јер убија друге, највећа – спреман је да изгуби и живот и душу. Он, међутим, не сме да чини злочин, али је дужан да се бори. Зато се, за разлику од осталих, „спасава прљавим рукама", али изразитом духовношћу и моралношћу.

Ако у сваком од нас не сија вредност, забележио је Достојевски, онда умире човек. Трагајући за тим „унутрашњим сунцем", у прилично обездуховљеном времену у коме живимо, ванредни професор пуковник др Борислав Гроздић, наставник војне етике на Војној академији, откривао је да ништа нема вредност само по себи, већ да вредност добија у одређеном систему вредности. У хришћанској мисли и православној етици пронашао је и „мере" и узоре. Своја духовна трагања уобличио је у књигу коју је недавно објавио и промовисао Медија центар „Одбрана".

„Свети ратници – житија светих војсковођа и војника" резултат су његове упитаности како војнички позив „стоји" пред Христом. Јер, хришћани све мере Христом, и своју савест Христом увек преиспитују. Дело је настало и из потребе да одговори на питање какав морал војника проистиче из хришћанског учења, како на ратовање „гледа" православна вера.

Примере је проналазио у житијима светих. Најпре је 2003. године настала монографија „Војевање за веру и отаџбину”, илустрована иконама, с кратким житијима светих војника. Нова књига је својеврсна храна за душу јер садржи далеко опширнија житија војника, војсковођа и владара. Светост не познаје секуларна етика, она је хришћанска категорија, те књига, уводећи нас у скоро заборављен свет светости, има несумњиву вредност. „Хришћани су со свету”, каже Свето писмо, „довољно је да се он осоли”. Тако и „Свети ратници”. Пуковник Гроздић верује да ће књига пронаћи себи својствен пут и живот...

На први поглед чини се да наслов књиге „Свети ратници” садржи унутрашњу противречност – ако рат доноси велика зла, како ратник може бити светац?

– Христове истине су парадоксалне, светитељи и светост по себи такође. Међу светитељима највећи парадокс јесу свети ратници. То је „најтврђи орах” јер се неоправдано страхује да су издаја Христа. Има небројено много светих људи, а и светих војника. Ограничен је, међутим, број оних које је црква препознала и канонизовала.

Постоји противречност између појмова рата и светих ратника, као зла насупрот добру. Принцип талиона, који постоји у Старом завету, да се једнаком мером узврати, „око за око, зуб за зуб”, води увећавању зла. Христос јесте љубав, мир, ненасиље. Господ каже – „Ако те неко удари по једном образу ти му окрени и други”. Новозаветна јеванђељска етика учи да на зло треба узврати добрим. Нови завет суштински доноси радикалну новину – зло се побеђује добрим. Зло се само добрим растаче, с правом тврди Семјон Франк. И када знамо да морамо „окренути и други образ”, да не постоји виши, узвишенији и строжи захтев од оног да „љубимо и непријатеља свог”, јер ближње љуби и незнабожац, поставља се питање има ли у Христовом учењу места за силу.

СУНЦЕ

Треба правити разлику између превладавања зла и заштите света од зла. Хришћанска савест налаже да је хришћанин одговоран и за зло које је сам починио и за оно коме се није супротставио. Различити су и појмови насиље и присиљавање. Насиље је увек зло, има зао мотив и зао циљ. Да ли је, стога, хришћанину допуштено да се злу супротстави и физичком силом? С једне стране имамо забрану, а с друге потребу. Постоје схватања према којима хришћани никада не треба да се силом супротстављају злу.

Шта треба да чини онај хришћанин који је лично угрожен? А шта када је угрожен његов ближњи? Ако сам угрожен, могу да одлучим хоћу ли се бранити или не, хоћу ли остати „чистих руку” и страдати. Христова заповест да се „љуби и непријатељ” значи да смо дужни да „љубимо личне непријатеље”, али не и непријатеље Божје творевине на земљи. Зато смо дужни да и физичком силом бранимо ближњег, свесни да на тај начин суштински не превладавамо зло, али га штитимо од зла.

Нисмо дужни да „љубимо” непријатеље државе. Хришћани нису анархисти, они имају позитиван однос према држави јер обезбеђује мир, што је једна од највећих хришћанских вредности и претпоставка за спасење. Не треба да „љубимо” ни оне који уништавају природу, народ, цркву, породицу... Упориште за то проналазимо у Светом писму у коме пише да „нема веће љубави од оне ко душу своју за пријатеља положи”. То је највећа хришћанска љубав.

Полагање живота зарад некога није највећа жртва, већ ризик да и „душу изгубимо у вечном животу”. Зато је жртва војника, јер убија друге, највећа – спреман је да изгуби и живот и душу. Господ још каже: „Ко се мача лаћа, од мача ће и погинути”. Војник, међутим, не сме да чини злочин, али је дужан да се бори. Зато се, за разлику од осталих, „спасава прљавим рукама”, али изразитом духовношћу и моралношћу. Јер, у борби постоји опасност да се поистовети са злом. Од греха се мора чувати више од монаха, јер нема времена да га окаје – већ сутра може изгубити живот и непокајан „стати пред Бога”.

Светитељи светле и осветљавају пут свима нама. Зар у данашње време није претенциозно постављати их за узоре, јер нас подсећају колико смо мали?

– Исконски духовни идеали су непролазни, и свакако да нам светитељи могу и данас бити мера и циљ. Подсећају нас на моралне вредности којима су се у животу руководили наши преци. Опасно је рећи – светост је за неко прошло време, данас је не можемо достићи. Наш циљ јесте светост. Од светаца не правимо идоле, они су наш узор. У Светом писму се каже: „Будите савршени као отац ваш небески”. То јесте захтев за хришћане. Такође и за војнике.

И у наше време има војника који су на гласу светости или су већ канонизовани. Нејасно је зашто код Срба, који ратују скоро читав 19. и 20. век, нема светих војника после Петра Цетињског. Сматрам да је то последица непрепознавања њихове светости, односно хришћана који су и с оружјем у руци достигли такав циљ. Нема недоумице, светих људи међу нама има и данас, биће их до краја света, разликују се само њихови подвизи.

Скоро да је онда несхватљиво да смо међу последњим европским државама поново успоставили верску службу у Војсци. Њен циљ је да допринесе духовном и моралном васпитању припадника. Замењује ли вера морал?

– Између вере и морала не стоји знак једнакости. Вера је шири појам и од религије. Човек може да верује у бољу будућност, партију, пријатеље... Да ни религија није само веровање у Бога детаљно образлаже Ђуро Шушњић. Из великих светских религија, на пример, не проистиче нужно исти морал, једнаке вредности и норме. Мир, добро, милосрђе, само су на први поглед заједничка општа места. Вера не може да замењује морал, нити војни свештеници некадашње помоћнике за морал. Од војске се очекује ефикасност, да успешно извршава задатке, обавља мисије за које је намењена. Али не по сваку цену и не свим средствима, него оним што је правно, а истовремено и морално допуштено.

Када су Светог Јована Крститеља питали војници „шта ћемо ми радити" он је одговорио да никога не злостављају и не опадају, те да буду задовољни својом платом. Била су то за њих ограничења, јер хришћанство не пориче војску као такву. Када је реч о вери у нашој војсци, ми имамо традицију, војни свештеници се баве духовним питањима, али и моралним. На одређеним моралним вредностима васпитавају се наши припадници, по нормама живе. Војник треба да остварује све своје потребе подједнако и као човек и као војник. Не може духовне потребе задовољавати на рачун војничких мисија и извршења задатака, већ оне морају бити њима у функцији. Војни свештеник није замена ни за војног психолога. Морал у Војсци Србије треба да почива и на хришћанским вредностима. Тако „наоружана" војска била би непобедива сила.

Претпоставка и вере и морала јесте слобода. Наметање уверења противно је Христовом учењу у чијој је бити слобода. Уколико то занемаримо, онда је реч о најгорем насиљу – духовном. Онај ко намеће хришћански морал делује против Христа. То јесте Његова негација. Када идеја постане идеологија, а покрет поредак говоримо о смрти.

Јесу ли војни свештеници васпитачи за светост или умиривачи савести?

– Војни свештеник ни у ком случају не сме бити „умиривач савести". У појединим државама, с другачијим религијама, свештеници се у војсци тако и називају. То је потпуно у супротности ономе што је циљ верске службе у Војсци Србије. Намеће се још једно питање: „Шта треба да ради свештеник уколико његова паства, припадници јединице, учествују у неоправданој акцији и чине злочин ?" Он тек тада не сме да буде „умиривач савести", већ мора да брани хришћанске вредности. Граница у таквим случајевима није институционално постављена.

Чињеница је да се у ратовима чине злочини. Да ли је увођење вере у војску брана за таква недела?

– Јесте брана, нема недоумице. Хришћански морал забрањује и противи се злочину. Припадници војске могу се едуковати у међународном хуманитарном праву, што је претпоставка да ће се у складу с тим начелима и понашати у конкретним ситуацијама. То, међутим, није и гаранција. Познато је да веома цивилизовани војници могу учинити најмонструозније злочине. Али, од онога ко је васпитаван у хришћанском духу не очекује се да чини злочине. Нама су познати такви примери у Првом светском рату, као и у последњим оружаним сукобима. Напуштањем хришћанског морала, пражњењем наших душа таквим садржајем, могу настати различити злочини.

Војник хришћанин се никада не може оправдати за почињен злочин. Тиме што су га црква и држава позвале у борбу против зла нису га ослободиле личне одговорности за поступање у рату. Увек је одговоран како се понаша и пред личном савешћу и пред Богом. Не може злочин правдати наређењем, незнањем, жаром борбе... Ако би чинио злочин, мора одбити наређење, и поднети жртву која из тога произилази. Најбоље је да се сила никада не употребљава. Самим својим постојањем војска је гарант безбедности и одбране. Уколико се употреби значи да је то њен последњи аргумент. Тада она, заправо, демонстрира немоћ.

Опасна је заблуда или (зло)намерно подметање о православљу као апсолутно пацификованом учењу. Шта је етичко оправдање, онтолошко и есхатолошко утемељење војног позива хришћана? Каква је православна етика рата и ратовања?

– Уколико разматрамо хришћанску традицију, можемо током историје цркве издвојити три схватања: пацифистичко, свети рат и теорију праведног рата. Пацифистичко настаје у крилу хришћанства буквалним тумачењем Новог завета у коме се каже да се хришћани апсолутно не противе силом злу. Најизразитији пример за то у православном свету јесте Толстој, чије становиште „руше" и појашњавају потоњи мислиоци и философи – Франк, Берђајев, Соловљев, Иљин...

По инерцији се православљу импутира подела ратова на праведне и неправедне. То прихвата и руска црква, мада и многи наши теолози и епископи. Патријарх Павле је говорио да „како постоје праведни и неправедни ратови на небу тако постоје и на земљи". Истраживања православне традиције не потврђују такву поделу, већ рат увек схватају као зло у коме се мора учествовати.

Уколико се олако прихвати тумачење о праведним ратовима може се закључити да је у рату онда све дозвољено, што је велика опасност. Истовремено, и да се праведан рат може водити на неправедан начин, и обрнуто. Прихватљиво је следеће – рат је сам по себи зло, хришћани су против рата, али морају да учествују у њему, свесни последица које из тога произилазе. Хришћанин који убије у рату има забрану светог причешћа најмање три године. О епитимији пише и Свети Сава. Онај ко је у рату убио мора бити свестан да је починио грех, да се каје, исповеда... Наравно, то зависи од тога како је убио, не из пљачке, освете или слично, него у борби.

Зашто се у наше време све лакше и чешће замагљује разлика између добра и зла? Да ли је борба за људске душе једино за шта се истински вреди борити?

– Заправо је реч о аномији у којој живимо, одсуству правних, моралних, обичајних и сваких других норми. Или оне не постоје или их не поштујемо. Каже се да је највећа победа нечастивог, као оличења зла у духовном смислу, сатане као цара зла, признање или уверење људи да он не постоји, да зла нема. Из тога произилази сваки, па и морални релативизам – све је дозвољено. Чињеница је да се глобално зло повећава, да је достигло огромне размере и испољава се на најразличитије начине. Будући да „свет сав у злу лежи" човек као да губи веру, не само да га може превладати, већ да му се уопште може супротставити. Тешко је рационално разграничити добро и зло јер су у сваком људском поступку помешани. Таква се граница суштински открива у дубини наших срца. Од православних се посебно захтева тај истанчан осећај за разликовање добра и зла, као и активно, пожртвовано супротстављање злу зарад добра.

Кант је тврдио да је највише зла човек нанео другом човеку када је желео да га, мимо његове воље, усрећи. Можемо ли стога говорити о духовној и моралној обнови наше војске?

– Шта значе духовна и морална обнова? Шта обнављамо? На који се период обнова односи? Које моралне вредности и норме, коју духовност обнављамо? Хоћемо ли обнављати оно што је, на пример, било у комунистичкој Југославији, у ЈНА, или оно што је карактерисало Краљевину Југославију?

У духовној и моралној обнови потребно је премостити огроман јаз између средњовековне и нововековне Србије, између државе коју утемељују светитељи – Свети владар Стефан Немања (Симеон Мироточиви) и Свети Сава као архиепископ, па и Стефан Првовенчани (Свети Симон) – и нововековне српске државе коју стварају неписмени владари.

Посредством житија светих ратника настојимо да оживимо идеје, веровања и вредности наших предака, пре свих лозе Немањића, које зато што су потиснуте нису изгубиле вредност и лепоту.

Претпоставка и вере и морала јесте слобода. Наметање уверења противно је Христовом учењу у чијој је бити слобода. Уколико то занемаримо, онда је реч о најгорем насиљу – духовном. Онај ко намеће хришћански морал делује против Христа. То јесте Његова негација. Када идеја постане идеологија, а покрет поредак говоримо о смрти.

Смрт у рату, сведочили су многи, не боли оног кога је затекла. Долази изненада, без најаве. Када се човек нађе у таквој опасности, осети близину краја, природно осећа страх. Да ли тада другачије ишчитава људску пролазност?

– Један митрополит рекао је да војници и лекари најбрже поверују у Бога јер се суочавају с оностраним. Учешће у рату за војника јесте улазак у ново, другачије стање, које се драстично разликује од мирнодопског. Јасперс то философски назива граничном ситуацијом. Војник у таквим околностима брже постаје свестан пролазности људске егзистенције. Он најбоље разуме природу рата, схвата да се у њему гине изузетно лако и тешко. Не успева увек рационално да објасни све што

му се дешава. Једноставније открива да уз њега у рату учествује и постоји још нешто сем човека и његове намере.

И у нашој војсци се догађало да су се многи војници у рату „обратили". Поједини су се после и замонашили. Човек у рату, у ствари, схвати да колика год су му знања, то је недостатно за живот и усмерава главу ка небу речима: „Боже спаси". И то му се догађа... Владика Николај говорио је: „Што је већи страх од греха, мањи је страх од смрти. И што је већи страх од смрти, мањи је страх од греха". Онај ко се много плаши смрти не плаши се греха. Стога, може и лакше починити злочин. Човек који верује само у овај живот, а не у вечни, живи у сталном страху од овоземаљског краја.

Само у појединим тренуцима живота човек постаје свестан да свака ствар и појава имају надстварно значење, и да много тога, ничеовски речено, остаје скривено пред нашим погледом. У чуда верујемо тек кад се догоде...

– Први „духовни гром", који ме је протресао, био је у време мог ватреног крштења, прве борбе у рату. Водио сам јединицу, чији је вод упао у заседу. У тренутку је изгледало да сам изгубио тридесет војника. Био сам међу бољим пешадинцима на Академији, радио сам све школски, јединицу сам у борби водио по „пе есу". Али, војници су се у подножју једног брда нашли засути бомбама и рафалима. Било је ужасно. Чуо сам јауке бораца, непријатеље који довикују како ће их поклати... Кроз главу ми је пролазила мисао: Како ћу се пробудити сутра, шта ће бити када отворим очи и постанем свестан да су страдали мојом кривицом? Знао сам да више никада ништа неће бити исто. Касније, када сам о томе размишљао, схватио сам да је то била моја најискренија молитва Богу. А при томе нисам поштено знао ни да се прекрстим. И Бог је услишио... Један по један војник се извлачио пузећи, само неколико је лакше повређено. Био је то, очигледно, знак упућен мени. Потврдио ми се када сам први пут отишао на Свету гору, у Хиландар. У тишини и тами саборног храма погледом сам тражио „Троједручицу". Када сам угледао икону, кренуле су ми сузе, а пред очима се указала слика војника у заседи... Уследило је убрзо и моје „духовно рођење", на празник Светог Симеона, на који је, Божјом вољом, промовисана и књига „Свети ратници". Била је то још једна потврда нечега што нас људе надилази. Тајна и чудо које је немогуће до краја рационално протумачити. ■

Владимир ПОЧУЧ